NUMELE DE PLANTĂ *GRAŞIŢĂ* (*PORTULACA OLERACEA*) ÎN PRIMUL TRATAT ROMÂNESC DE MEDICINĂ (*MEŞTEŞUGUL DOFTORIEI*)

CĂTĂLINA VĂTĂŞESCU

Apărut recent într-o ediție îngrijită de Lia Brad Chisacof, primul text de medicină de mari dimensiuni în limba română (MD), deşi este o traducere din greacă, cuprinde un bogat material lexical românesc. Domeniul numelor româneşti populare de plante este, de pildă, bine reprezentat. Cartea oferă informații importante privitoare la frecvența utilizării multor denumiri şi dă pentru unele din ele atestări mai vechi decât cele reținute în dicționare. Deşi nu se cunoaşte cu precizie nici data când a fost făcută şi nici numele traducătorului, cercetările de până acum au condus la încheierea că provine din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea sau din primul deceniu al secolului al XIX-lea (Ursu 2006, Chivu 1980–1981, Chivu 2010/2015, Chisacof 2017)[1].

Din inventarul denumirilor plantelor de leac care apar cu mare frecvență merită să ne oprim asupra cuvântului *graşiță* (*Portulaca oleracea*). Propunându-şi să menționeze numai primele apariții în text ale termenilor foarte frecvenți, Lia Brad Chisacof nu reține în *Indicele general* al ediției (MD: 899) decât cinci ocurențe, trei în primul tom (MD, I) şi două în cel de al doilea (MD, II)[2]. Am găsit în primul tom cuvântul de douăzeci de ori[3]. Planta este menționată atât în diete cât şi ca remediu în tratarea a numeroase suferințe.

Exemple de împrejurări în care este prescrisă ca aliment cu virtuți terapeutice[4]: Pentru cel care are migrene, *mâncarea lui să fie puțină şi răcoroasă ádică dă lăptuci, dă* ***graşiță****, de apă de orzu…* (MD, I: 196 / 26 r); tot contra durerii de cap este recomandat bolnavului *să bea apă de orzu, legumi răcoroase,* ***graşâță****, lăptuci şi altele asemenea* (MD, I: 198 / 27r). *Pentru durere de capu din zemurile*

[1] Samarian 1938: 326 presupune că manuscrisul datează de la 1760 şi e de părere că e vorba de o rânduire a tuturor cunoştințelor medicale de până atunci din cronici şi pravile.

[2] Pentru structura celor două manuscrise formând un tot, vezi Ursu 2006:411, Chisacof 2017: 13 (cu bibliografie).

[3] Pentru al doilea tom am folosit numai cele două trimiteri din indicele ediției.

[4] Trimiterile le facem la pagina ediției şi la pagina manuscrisului.

FD, XXXVII, Bucureşti, 2018, p. 161–170

BDD-A29395 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:37 UTC)

veninului [titlul unui capitol, MD, I: 199 / 27r], *trebuie toată dieta să fie umedă, mâncarea ... să fie umedă şi bine mistuitoare, lăptuci,* ***grăşâță****, peşte măruntu*…; *să*[-i] *faci şi ζουλάπιον de trandafir şi de micşunele fiert cu sămânță de crastaveți, de* ***graşiță*** … (MD, I: 199 / 27v). *Iar de au înfocare ochii, pisează αμάραντον şi pune sau mănâncă-l, că şi aceasta iaste de folos. Sau mănâncă* ***graşiță*** (MD, I: 285 / 65v). *Tămăduiri de ranele gurii* [titlul unui capitol, MD, I: 316 / 79r]: *la mâncarea lor* [a copiilor] *să puie din gutui şi alte câte argăsescu: pere ... şi altele, încă şi din lăptuci şi andidii şi* ***graşâță*** *să amestece în bucatele lor, ádică când iaste rana înfocată şi are volburare. Iar când pruncul încă nu poate mânca, trebuie doica să să hrănească cu astfel de dietă ...* (MD, I: 316 / 79r). Pentru *tămăduirea patimilor stomahului* [titlu de capitol, MD, I: 412 / 122v], *foloseşte a mânca şi de tot felul de andidii şi lăptuci, ádică salatră ori văratică ori iernatică ... Aşâjderea şi de tot felul de ştevii să puie în bucata lui, sau apa lor să bea, au* ***graşâță*** *des să mănânce* (MD, I: 416 / 124v). Pentru *tămăduirea trânjilor* [titlu de capitol, MD, I: 495 / 157r], [bolnavul] *să mănânce ... orez, fidea, tăiței şi andidii, cicoare,* ***graşâță*** *şi cele asemenea* (MD, I: 499 / 159r).

Ca remediu, în tratamentul multor feluri de boli: La *nebunia rea* [titlu de capitol, MD, I: 244], *foloseşte foarte ... să-i facă* [bolnavului] *udătură de micşunele uscate, ... flori de sanie, şi de trandafir, foi de lăptuci, sămânță de macu, ...* ***graşâță*** *... să-i ude capu* (MD, I: 247 / 48v). *Tămăduire pentru cea dinăuntru durere de urechi* [titlu de capitol, MD, I: 290]: *de se va întâmpla căldură de vara şi simte multă arsură bolnavul să încălzească mult ...* ***graşâță*** *au tigvă cu unt de trandafir picând...* (MD, I: 292 / 69r). *Pentru broasca ce se numeşte supt limbă şi pentru celelalte patimi şi umflături ale limbii* [titlu de capitol, MD, I: 313], ***graşâță*** *amestecă în gură adeseori* (MD, I: 314 / 78v). Între *alte tămăduiri la dinți cu durere din fierbințeală* [titlu de capitol, MD, I: 318], *fierbe ...* ***graşâță*** *... şi cu zeama udă dintele* (MD, I: 318 / 80r). Pentru înlăturarea durerilor de dinți, *adu-i* [bolnavului] *cele ce scot şi izgonescu durerea, zeamă fiartă de pătlagină sau de trandafir, de* ***graşâță*** *sau de andidie cu oțet* (MD, I: 322 / 81v). *Când sângerează gingiile ... să ... amestice* ***graşâță*** (MD, I: 328 / 84v). *Bun iaste şi aceasta pentru tuse împreună şi pentru răguşeală: să fierbi foi de* ***graşâță*** *şi să le presari cu zahăr şi să mănânci* (MD, I: 354 / 96r). *Tămăduire obştită la cei ce scuipă sânge* [titlu de capitol, MD, I: 381]: *strecoară zeama de* ***graşâță*** *verde şi grasă şi o fierbe cu îndoit zahar au cu miere curată. Iar de nu găseşti* ***graşâță****, bună iaste şi pătlagina. … Iar din ape mai alese şi mai de folos sânt acestea: de pătlagină, de macu sălbatic, de* ***graşâță***… (MD, I: 381 / 108r); mai jos, în acelaşi paragraf: *pământ de baltă, ádică terra sigilata ... piseaz-o amestecată cu zeamă de rodii, iar de nu vei afla zeamă de rodii, pune-o într-atâta zeamă de* ***graşâță*** *stoarsă şi îndulceşte-o cu zahar, dă-i să bea* (MD, I: 382 / 108r). *Tămăduire la tot felu de scuipare de sânge* [titlu de capitol, MD, I: 382]: *foloseşte a mânca* ***graşâță*** *şi zeama lor* [sic!] *să o bea îndulcită cu zahar* (MD, I: 383 / 109r); *Iar cel ce să rumpe* [vasul de sânge]*, să lipeşte cu cele stifoase; .... stifoase sânt acestea: oțet bun,* ***graşâță*** *mâncându-să şi*

BDD-A29395 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:37 UTC)

mustul ei bându-să (MD I: 384 / 109v). *Tămăduirea ofticii* [titlu de capitol, MD, I: 392]: *Încă şi acestea minunat folosescu: piiatră roşie, ... sămânță dă* ***grăşâță*** *şi cele asemenea* (MD, I: 395 / 114r). *Tămăduire la multe feluri de singope şi leşânuri* [titlu de capitol, MD, I: 403]: *de va avea arsură la stomah, să puie şi răcoroase, precum mustul de lăptuci ori de graşâță* (MD, I: 409 / 121r). *Tămăduirea sughițării* [titlu de capitol, MD, I: 429]: *zeama de andidie dumesnică ... sămânța de crastaveți ... precum şi sămânța de lăptuci şi zeama de* ***graşâță*** *şi însuşi* ***graşâța*** *aceasta înăuntru în bucată mâncându-să* (MD, I: 430 / 130v). *Tămăduiri osebite la orice pricină dă sete* [titlu de capitol, MD, I: 441]: *Asemenea lucrează* [taie setea] *şi sămânța de lăptuci şi de* ***graşâță*** *amestecându-să şi bându-să*; *Iar când arde stomahul din sete de multă vreme, ajută zeama de rădăcină dulce bându-să şi însuşi rădăcina ei luându-să în apă şi cu zeamă de* ***graşâță*** *amestecându-să* (MD, I: 441 / 135r). *Altă băutură de limbrici scoțătoare* [titlu de capitol, MD, I: 488]: *reventul să-l amesteci în apă de* ***graşâță*** (MD, I: 488 / 154v). *Tămăduirea trânjilor* [titlu de capitol, MD, I: 495]: *sfărămă* ***graşâță*** *verde tare şi pune-o la şăzutu într-acestaşi chip, că ... minunat tămăduieşte* (MD, I: 497 / 158r). *Doftoria boalei de rănichi şi de piiatră* [titlu de capitol, MD, II: 569]: *din ierburi îi foloseşte* [bolnavului] *... şteavie,* ***graşiță*** *şi lăptuci, însă toate acestea fierte…* (MD, II: 580 / 58v); *să-l adăpăm* [pe bolnav] *cu ceale ce tâmpesc* [= liniştesc, astâmpără] *muşcarea umădăturilor celor iuți şi sânt acest feliu: nalbă, cicoare, şteavie,* ***graşiță****, sâmburi de lubeniță şi de castraveți* (MD, II: 581 / 58v).

Formulări ca *legumi răcoroase,* ***graşâță****, lăptuci şi altele asemenea*; *să mănânce* ***graşâță*** *şi cele asemenea*; *sămânță dă* ***grăşâță*** *şi cele asemenea* lasă să se vadă faptul că graşița era un aliment specific pentru o anume dietă de ierburi proaspete cu puteri vindecătoare şi un leac răspândit, însuşiri cu care era bine cunoscută în epocă atât medicului, cât şi bolnavului[5].

Întâlnim o dată în text perechea sinonimică *graşiță*, *iarbă grasă*: *Tămăduiri ... a înecării* [titlu de capitol, MD, I: 340 / 89v]: *descojaşte pelița au coaja cea din afara ierbii του τελεφίου*[6]*, ce să zice franțozeşte fava grasa şi latineşte fabaria. Sau de* ***iarbă grasă sau de graşâță****, ádică foile lor să le descojăşti şi pune-le în apă de trandafir şi ține câte o foaie pe limba ta, că să răcoreşte minunat* (MD, I: 344 / 91r).

Sinonimul *iarbă grasă* folosit singur are o frecvență mult mai scăzută decât *graşiță*: *când au umflătură ochii, pisează* ***iarbă grasă*** *şi pune la ochi* (MD, I: 284 / 65r); *zeamă de* ***iarbă grasă*** *amestecă cu unt de trandafir şi oțet şi pică în ureche* (MD, I: 291 / 68v); [la durerea de dinți] *stoarce zeamă de* ***iarbă grasă*** *... şi să lege falca* (MD, I: 323 / 82v); *Pentru ruptură şi crăpătură de buze ... să amestece untură de cerbu, au măduhă de bou cu* ***iarbă grasă*** *şi cu trementină, să o puie* (MD, I: 348 / 94r). *La orice veche urdinare, aceasta iaste mai lăudat şi lucrează cu mare folos: să pisezi bine* ***iarbă grasă*** (MD, I: 466 / 145r).

[5] Pentru utilizarea în practica farmaceutică actuală a *graşiței*, în bună măsură în situații asemănătoare celor descrise în MD, vezi Alexan, Bojor, Crăciun 1991. Autorii folosesc, însă, numai sinonimul *iarbă grasă*. Cuvântul *graşiță* lipseşte şi la Simionescu 1973, unde apare tot *iarbă grasă*.

[6] Nu am găsit sensul termenului grecesc în ediția de față.

BDD-A29395 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:37 UTC)

Cercetat şi din punctul de vedere al caracteristicilor dialectale, *Meşteşugul doftoriei* prezintă o serie de elemente aparţinând graiurilor sudice (Ursu 2006, Chisacof 2017). Între aceste elemente se încadrează şi cuvântul care ne interesează. DA s.v. înregistrează *graşiţă* la Panţu, care face precizarea că e cunoscut în zona Craiovei (Panţu 1906: 116). Pe baza menţionării cuprinzătoare în articolul respectiv a răspunsurilor la *Chestionarul* lui Hasdeu şi pe baza bibliografiei dicţionarului numind toate satele de la care s-au primit răspunsuri, se poate stabili răspândirea termenului: Dolj (*zamă de graşiţă*, răspuns din satul Poiana, plasa Câmpul, fără dată, *iarbă pentru holeră*, răspuns din satul Căprieni, plasa Amaradia, 1884), Olt (Alimăneşti-Izvoarele, 1885), Teleorman (sat Caravanţu, plasa Călmăţui, din 1885–1886); varianta *graşniţă* în Teleorman (*o buruiană*, sat Voivoda, plasa Marginea, fără dată). După cum se vede, cele mai vechi atestări stabilite de DA erau din 1884–1885.

TDRG[2] reţine, de asemenea, ca primă atestare a termenului răspunsul din 1884 la *Chestionarul* lui Hasdeu şi glosează cuvântul cu două sensuri diferite, cel botanic care ne interesează, despre răspândirea căruia nu dă informaţii, şi un altul, anatomic, „Eierstock[7] der Vögel” (= organul în care se formează ouăle la păsări; bot. partea de jos a pistilului cu seminţele), specific Moldovei. În prima ediţie găsim, însă, exclusiv sensul anatomic, despre care H. Tiktin însuşi spune că circulă în Moldova şi pentru care dă ca sursă o comunicare orală; Tiktin nu are numele plantei sau sensul botanic. Putem presupune că nu ar fi vorba despre un singur cuvânt având un sens botanic şi altul anatomic, sensuri unificate în ediţia lui Paul Miron, ci, mai probabil, de două omonime[8]. Termenul botanic, cu forma *grăşiţă* (cu *-ă-*), apare într-o lucrare recentă despre flora Moldovei, care, sub *Portulaca oleracea*, notează, în ordine, numai *iarbă grasă* şi *grăşiţă*. Cum alte comentarii nu există este greu de înţeles dacă termenul este întâlnit pe teren (sunt notate judeţele Suceava, Neamţ, Bacău, Vrancea, Botoşani, Iaşi, Vaslui şi Galaţi) sau este vorba de planta ca atare, al cărei nume există în lexicul botaniştilor care fac descrierea (Chifu, Mânzu, Zamfirescu 2006: 42). Trebuie observat că varianta cu *-ă-* este notată şi de Pascu 1916: 256, care nu face menţiuni asupra răspândirii termenului.

MDA s.v. *graşiţă* dă ca primă atestare ediţia din 1929 a cărţii lui Panţu, fără a reţine atestările mai vechi din DA şi din TDRG[2], şi face pentru varianta *graşâţă* un articol separat, glosând-o „mâncare de post”[9].

Circulaţia cuvântului cu precădere în Oltenia de sud şi de răsărit şi în zona de sud a Munteniei, aşa cum reiese din datele preluate în DA din *Chestionarul*

[7] În dicţionar apare forma Eierstoch, în loc de Eierstock.

[8] Trebuie, totuşi, să atragem atenţia că în Moldova găsim numele de persoană *Graşiţă* al unui boier menţionat într-un document de la 1517 (Hasdeu 1865: 29). Este greu de precizat dacă provine sau nu de la sensul cu care e glosat cuvântul la Tiktin. Numele de persoană apare şi în alte documente moldovene, de la începutul secolului al XV-lea, al căror editor îşi explică, fără demonstraţie, numele satului *Graşi* de la numele de persoană *Graşiţă* (Constantinescu 1970: 335).

[9] Pentru îndreptările care includ cuvântul la locul său sub numele plantei, aceasta fiind folosită ca aliment de post, vezi Loşonţi 2007: 99.

BDD-A29395 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:37 UTC)

Hasdeu, trebuie completată, cum demonstrează Loşonţi 2007: 99, cu zona Gorjului: *ciorbă de graşâţă* (satul Nedeia, răspuns obţinut la *Chestionarul VIII. Mâncări şi băuturi*, Cluj, 1937)[10]. În zona Horezu-Poenari din Comuna Valea Stanciului, Dolj, se află numele de moşie *Gráşiţa*, atestat la 1912 şi explicat din numele plantei (DTRO, 3)[11].

Se observă în Oltenia păstrarea obiceiului de a folosi graşiţa între felurile tradiţionale de mâncare. În satul Desa din zona Calafatului, aproape de cotul Dunării, a fost relatată o reţetă de cum se prepară *zamă de gráşiţă* (TDO: 348)[12]; la fel, *ciorbă de graşâţă* în Gorj. În treacăt, putem atrage atenţia şi asupra păstrării altui tratament tradiţional, frecvent menţionat în *Meşteşugul doftoriei*, despre a cărui răspândire în Oltenia dă mărturie o poezie din ciclul *La Lilieci* de Marin Sorescu (Sorescu 2010: 43)[13]; este vorba despre vindecarea ochilor cu lapte de femeie[14].

Cuvântul *gráşiţă* a fost reţinut ca rar în DGDS, II: 135[15]. Frecvenţa cuvântului este, însă, greu de stabilit, atâta vreme cât pentru obţinerea textelor nu au existat întrebări anumite despre numele de plante, despre numele de ierburi de leac, sau despre mâncăruri (altele decât cele care cer reţetele tradiţionale de mămăligă, pâine, murături, preparate din carne de porc). Informaţii despre numele de plante apar sporadic în TDO şi, după câte se pare, din iniţiativa subiectului anchetat (într-un text despre cum sunt crescute curcile, informatorul enumeră plantele cu care sunt hrănite şi în altul, despre căluşari, aflăm care sunt plantele vindecătoare pe care căluşarii le culeg la Rusalii, TDO: 243, 299).

Reţinem, aşadar, că *Meşteşugul doftoriei* împinge către începutul secolului al XIX-lea sau chiar în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea prima atestare a cuvântului *graşiţă*, oferind un număr destul de mare de contexte în care apare, fapt care dovedeşte că termenul era bine cunoscut.

Alături de *graşiţă*, apare în text o serie de elemente specifice sau frecvente în graiurile din Muntenia şi mai ales din Oltenia: *lăptucă* (pl. *lăptuci*) „salată”[16], termen cu care *graşiţă* apare deseori asociat în diete sau tratamente; *miródie*[17],

[10] Termen specific Olteniei şi după Scriban 1939/2013.

[11] DTRO, 3 trimite pentru atestare la Arhivele Statului Craiova, *Hotărnicii*.

[12] Vezi şi Niţu 1996. Planta cu numele de *graşiţă* sau de *iarbă grasă* e prezentă în descrierea florei de pe Valea Motrului (Costache 2011: 58).

[13] Despre felul în care se fixează în limba poeziei lui Sorescu din *La Lilieci* obiceiurile, credinţele şi practicile populare străvechi specifice Olteniei, vezi Brâncuş 2014: 7-42.

[14] Sunt tămăduite cu *lapte de ţâţă* (MD, I: 277 / 61v), sau cu *lapte de muiere* (MD, I : 279 / 62v, 285 / 65v, 287 / 66v, 290 / 68r, 291 / 68v, 312 / 77v), sau cu *lapte de muiere care au născut fecior* (MD, I : 286 / 66r) afecţiunile ochilor, ale urechilor, ale nasului.

[15] Sursa pentru DGDS este textul din TDO.

[16] *lăptuci* (MD, I: 196 / 26 r, 234 / 43r, 255 /52v, 283 / 65r, 306 / 75r), *zeamă de lăptuci* (MD, I: 283 / 65r, 315 / 78v); *must de lăptuci* (MD, I: 409 / 121r, 439 / 134r, 441 / 135r); *sămânţă de lăptucă* (MD, I: 283 / 65r, 430 / 130v).

[17] *mirodii de frumos miros* (MD, I: 404 / 118v), *adu-i mirodii frumoase de multe feluri* (MD, I: 404 / 118v), *cu multe mirodii bucate* (MD, I: 416 / 124v), *mirodii cu miros bun* (MD, I: 419 / 125v), *pâine caldă care scoate abur şi mirodie* (MD, I: 425 / 128r, 444 / 136r), *să se fereascâ de toate sărăturile ... cu multe mirodii* (MD, I: 498 (158v). Vezi pentru răspândirea dialectală actuală în graiurile din sud DGDS, II: 325.

BDD-A29395 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:37 UTC)

salatră[18], *livej* „zeamă din borhotul de prune (folosită la murături)”[19], *mereu* adj. „fără grabă, încet, domol”[20]. Pot fi notate şi rostiri specifice zonei Olteniei: *acoló*[21], *ádică*[22], *adoora* adverb „a doua oară”[23].

Termenul *graşiţă* apare în MD, I, în transcrierea Liei Brad Chisacof, cu trei variante fonetice: *graşiţă*[24], *graşâţă*[25] şi *grăşâţă*[26]. De notat că din cele douăzeci de apariţii, numai trei prezintă timbrul palatal al prepalatalei *ş*, în vreme ce celelalte au pronunţarea dură, care caracterizează sudul Olteniei[27].

Etimologia cuvântului nu este sigură. DA compară cuvântul românesc cu sb. *grašica* „vicia cracca” („măzăriche”), explicat ca diminutiv al numelui *grah* „bob, mazăre” (în glosarea din DA). MDA consideră că este vorba de un împrumut din sârbă, dar forma cuvântului este greşit ortografiată: *gražnica*. În ediţia lui Paul Miron a dicţionarului lui Tiktin (TDRG[2]), atât pentru numele plantei cât şi pentru denumirea anatomică este propusă comparaţia cu sb. *grašica*. H. Tiktin, care a notat numai sensul anatomic, a lăsat cuvântul fără etimologie (TDRG). Scriban 1939/2013 consideră că este un împrumut din sb. *grašica*.

Sensul etimonului din sârbă propus este depărtat de cel al cuvântului românesc, fapt evidenţiat de DA, care se limitează la a compara cele două cuvinte. Între numeroasele derivate de la *grȁh* „fasole, bob”, sb. *grasica* [sic!][28] are şi sensul „feluri de legume fierte” (Skok 1971, s.v. *grah*). Tomici 1998: 264 are *grȁšica* ca variantă pentru *grȁhorica* (şi *grahòrica*) „măzăriche” (*Vicia sativa*), derivat de la *grȁhor*, cu acelaşi sens; o altă variantă: *grȁhorina*[29]. Nu este lipsit de interes să

[18] MD, I: 416 / 124v. Cunoscut în Gorj, Mehedinţi, DGDS, III: 181.

[19] *liveju* : [pentru] *tămăduirea sughiţării*: *καστόριον pisat să-l amestece cu liveju şi să-l bea cel ce sughiţă* (MD, I: 429 / 130r; şi 437 / 133r, 439 / 134r, 440 / 134v). Azi, prin Mehedinţi şi Gorj, DGDS, II: 271.

[20] MD, I: 390 / 112r, 405 / 118v. DGDS II: 316 arată că *mereu* adj. este atestat în Gorj, Mehedinţi, Dolj, Olt şi rar în Vrancea, Argeş, Dâmboviţa; în Mehedinţi este notat şi diminutivul *mereuţ* cu varianta *mereor*.

[21] MD, I: 440 / 134v.

[22] MD, I: MD, I: 196 / 26 r, 210 / 32r, 231 / 42r, 234 / 43r, 273 / 60r, 281 / 64r, 344 / 91r, 382 / 108r, 416 / 124v.

[23] MD, I: 344 / 91v, 355 / 97r, 374 / 104v, 419 / 125v, 469 / 146r, 478 / 150r. Cuvântul lipseşte din DGDS, unde se află numai adjectivul *adourat*, *adăorat* „căsătorit a doua oară”; „[părinte] vitreg”, în Mehedinţi (DGDS I: 7, 8).

[24] MD, I: 196 / 26 r, 199 / 27v, 285 / 65v; MD, II: 580 / 58v, 581 / 58v.

[25] MD, I: 198 / 27r, 247 / 48v, 292 / 69r, 314 / 78v, 316 / 79r, 318 / 80r, 322 / 81v, 382 / 108r, 384 / 109v, 409 / 121r, 416 / 124v, 430 / 130v, 441 / 135r, 488 / 154v.

[26] MD, I: 199 / 27v, 395 / 114r. Forma cu *-ă-* şi cu accentul pe sufixul *-iţă* apare şi la Pascu 1916: 256.

[27] Pentru repartiţia dialectală a timbrului dur al prepalatalei *ş* în sudul Olteniei, ca în toată partea de sud-vest a Munteniei, vezi Brâncuş 1962/2008: 112. Observăm, totuşi, pronunţia cu *ş* dur în Gorj, menţionată de Loşonţi 2007: 99 şi cea cu *ş* palatal în sudul Olteniei (TDO: 348).

[28] Forma *grasica* apare într-o lungă enumerare de derivate de la o bază *graš-*, aşa că ar putea fi o greşeală de tipar.

[29] Derivatele corespunzătoare în bulgară: *грашѐць* şi *гра́шок*, glosate „fasole mică, bob mic” (*малко грахъ*), derivate de la *грахъ* (Gerov 1895: 246).

BDD-A29395 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:37 UTC)

aducem în discuţie cuvântul albanez *grashinë* „Vicia faba, Vicia sativa", răspândit atât în ghegă cât şi în toscă, cu etimologie controversată. Este presupusă o posibilă origine slavă sau o contaminare cu familia unui cuvânt autohton, *groshë* „fasole", *grozhël*, „Vicia sepium"[30] (Çabej 1996: 282[31], 294). Sb. *grašica* nu a intrat în albaneză nici cu sensul de origine. Pe de altă parte, termenii slavi cu sensurile proprii nu au fost împrumutaţi în română. Ar putea fi reţinut, însă, faptul că în limbile vecine cu spaţiul slav de sud este probabilă răspândirea elementelor derivate de la *grah* şi contaminarea lor cu elemente locale[32].

O altă explicaţie consideră cuvântul *graşiţă* format în română. CDDE nr. 749 derivă *graşiţă* (*portulaca oleracea*), de la adjectivul *gras* şi înregistrează în seria de derivate o altă denumire botanică, *grăscioară*, pinguicula alpina (pentru care vezi şi Damé 1894). Alte nume de plante derivate de la adj. *gras* şi de la verbul *a îngrăşa*: *graşătoare* (fr. *sagine*, Damé 1894), *grăşătoare*, sagina procumbens, *îngrăşătoare* „mică plantă erbacee numită şi *foaie groasă* cu frunze cărnoase şi flori albastre-violete; numită şi *foaie grasă*, pinguicula vulgaris"[33] (CADE; DA). Sinonime cu *graşiţă* sunt *iarbă grasă*, *buruiană grasă* (M-ţii Apuseni), *iarbă grasă de grădină*, *troscot gras* (Borza 1968: 136). *Graşiţă* este explicat ca derivat cu sufixul *-iţă* de la forma de pl. *graşi* şi de Pascu 1916: 255–256[34]. Pentru explicaţia prin apropiere de *gras* sau derivare de la adjectiv un argument ar putea fi şi exemplul din MD: ***graşâţă*** *verde şi* ***grasă*** (MD, I: 381 / 108r). Explicaţia lui Pascu, despre care arată că este preluată din dicţionarul etimologic al lui Candrea şi Densusianu, nu este admisă de Puşcariu 1925: 267, 268. S. Puşcariu consideră că derivarea de la radicalul formelor de plural a fost posibilă numai în cazurile în care sensul derivatului cuprinde în sine ideea pluralităţii. În cazul lui *graşiţă*, improbabilă este şi derivarea de la forma de plural masculin *graşi*. Puşcariu explică *ş* prin comparaţia cu sb. *grašica*, diminutiv din *grah*, explicaţie pe care, cum s-a văzut, o reţine mai târziu în DA s.v.[35].

Dacă admitem derivarea de la adj. *gras*, materialul din *Meşteşugul doftoriei* oferă un exemplu care arată necesitatea adăugării unor criterii noi care să

[30] Pentru originea autohtonă a lui *groshë* vezi Çabej 1996: 294; lipseşte, însă, la Demiraj 1997.

[31] Pentru posibilitatea ca termenul albanez *grashinë*, cu varianta *groshinë*, să provină în sud din bulgară şi în nord din sârbă vezi Svane 1992: 104.

[32] Interesant ni se pare, de asemenea, exemplul din MD care ar putea explica contaminarea denumirii derivate în română cu cuvântul slav derivat de la termenul cu sensul „fasole": … *iarba του τελεφίου, ce să zice franţozeşte* ***fava grasa*** *şi latineşte* ***fabaria****. Sau* ***iarbă grasă sau graşâţă****, ádică foile lor să le descojăşti şi pune-le în apă de trandafir şi ţine câte o foaie pe limba ta, că să răcoreşte minunat* (MD, I: 344 / 91r). Se observă că planta numită în română *graşiţă* este prezentată ca având acelaşi efect terapeutic cu cea numită în franceză *fava* (= *fève* „fasole").

[33] În franceză se numeşte *grassette*.

[34] După acelaşi model, *zămoşiţă* de la pl. *zămoşi* al adj. *zămos*, pentru că are fructele ca nişte capsule zemoase (Pascu 1916: 256). Pascu nu aminteşte etimologia din CDDE. Observăm că *graşiţă* nu apare în CADE pentru a verifica dacă explicarea ca derivat în română este păstrată de Candrea.

[35] Puşcariu nu discută şi *zămoşiţă*. Mulţumim doamnei Zamfira Mihail că ne-a atras atenţia asupra studiului lui S. Puşcariu şi ne-a pus la dispoziţie extrasul.

BDD-A29395 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:37 UTC)

amănunțească clasificarea numelor de plante în română pe care o propune Sanda Golopenția 2006; 168 ş.u. Sub criteriul percepției vizuale, pe lângă culoare şi formă (a florii sau a frunzei), se poate lua în seamă aspectul dat de sevă şi de prospețime; între numele de plante discutate în clasificarea Sandei Golopenția nu se află *iarbă grasă* şi celelalte nume formate cu adj. *gras*, sau derivatele de la *gras* pe care le-am amintit şi nici alte nume de plante din această categorie purtând nume legate de sevă (de ex. *zămoşiță*).

În concluzie, manuscrisul medical recent editat prezintă un material important de terminologie botanică românească populară şi dialectală, oferă un număr mare de contexte de folosire a cuvintelor, pentru unele din ele, cum este *graşiță*, şi consemnează atestări mai vechi decât cele cunoscute până acum şi o frecvență mult sporită.

În ceea ce priveşte etimologia, împrejurările aflate în manuscris în care este folosită planta numită *graşiță* pot susține în parte atât explicarea ca împrumut, cât şi aceea de derivat românesc.

BIBLIOGRAFIE

Alexan, Bojor, Crăciun 1991 = Mircea Alexan, Ovidiu Bojor, Florentin Crăciun, *Flora medicinală a României*, vol. II, Bucureşti, Editura Ceres.

Borza 1968 = Al. Borza, *Dicționar etnobotanic, cuprinzând denumirile populare româneşti şi în alte limbi ale plantelor din România*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Brâncuş 1962/2008 = Gr. Brâncuş, *Graiul din Oltenia*, în *Limba română* XI, 3, p. 248–260, reluat în Gr. Brâncuş, *Studii de istorie a limbii române*, II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2008, p. 108–119.

Brâncuş 2014 = Gr. Brâncuş, *Expresie populară în ciclul „La Lilieci" de Marin Sorescu*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Çabej 1996 = Eq. Çabej, *Studime etimologjike në fushë të shqipes*, IV, Seit Mansaku şi Anila Omari (eds.), Tirana.

CADE = I.-A. Candrea, Gh. Adamescu, *Dicționar enciclopedic ilustrat*. Ediție anastatică îngrijită şi prefațată de I. Oprişan, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 2010.

CDDE = I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române*. *Elementele latine* (*A–Putea*), Bucureşti, Socec, 1907–1914; ediție îngrijită, prefață de Gr. Brâncuş, Piteşti, Paralela 45, 2003, 2006.

Chifu, Mânzu, Zamfirescu 2006 = Toader Chifu, Ciprian Mânzu, Oana Zamfirescu, *Flora şi vegetația Moldovei (România)*, I. *Flora*, Iaşi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza".

Chisacof 2017 = Lia Brad Chisacof, *Studiu filologic*, în MD, p. 13–52.

Chivu 1980–1981 = Gheorghe Chivu, *Stilul celor mai vechi texte ştiințific româneşti*, în *Limba română*, XXIX, nr. 2, p. 111–122, XXX, nr. 1, p. 45–60, nr. 2, p. 139–147, nr. 3, p. 221–231, nr. 5, p. 504–514.

Chivu 2010/2015 = Gheorghe Chivu, ***Alegerile lui Ippocrat***. *Considerații asupra vocabularului unui vechi text medical*, în *Analele Universității*

BDD-A29395 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:37 UTC)

„Dunărea de Jos” din Galaţi, XXIV, anul III, nr. 1 (3), p. 29–34, reluat în Gheorghe Chivu, *Vechi texte româneşti. Contribuţii filologice şi lingvistice*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2015, p. 227–232.

Constantinescu 1970 = D. Constantinescu, *Documente moldoveneşti din secolele XV–XVII*, în *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A.D. Xenopol”*, Iaşi, vol. 4–7, 1967, p. 335–352.

Costache 2011 = Iulian Costache, *Flora şi vegetaţia bazinului hidrografic inferior al râului Motru*, vol. I. *Flora*, Craiova, Editura Universitaria.

DA = *Dicţionarul limbii române*, Academia Română, sub conducerea lui S. Puşcariu (*A–C*, *D–DE*, *F–I*, *J–Lojniţă*), Bucureşti, 1913–1949.

Damé 1893 = Fr. Damé, *Nouveau dictionnaire roumain – français*, Bucureşti, Socec, 1893–1896.

Demiraj 1997 = Bardhyl Demiraj, *Albanische Etymologien (Untersuchungen zum albanischen Erbwortschatz)*, Amsterdam – Atlanta, GA, Rodopi.

DGDS = Ion Ionică, Maria Marin, Anca Marinescu, Iulia Mărgărit, Teofil Teaha, coord. Maria Marin, *Dicţionarul graiurilor dacoromâne sudice*. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2009.

DTRO, 3 = *Dicţionarul toponimic al României. Oltenia*, vol. 3, sub redacţia lui Gh. Bolocan, Craiova, Editura Universitaria, 2002.

Gerov 1895 = N. Gerov, *Rjačnik na blъgarskyi jazyk*, I, Plovdiv, 1895.

Golopenţia 2006 = Sanda Golopenţia, *Les noms de plantes en roumain – vers une typologie*, în *Revue roumaine de linguistique* LI, 1, p. 165–177.

Hasdeu 1865 = *Archiva istorică a României. Colecţiune de documente asupra trecutului român, începând de la timpii cei mai depărtaţi şi până la anul 1800*, tom. 1, partea 1, Bucureşti, Imprimeria statului.

Loşonţi 2007 = Dumitru Loşonţi, *Certitudini şi ipoteze etimologice*, Bucureşti, Editura Academiei Române, „Etymologica”, 26.

MD = *Meşteşugul doftoriei. Primul tratat românesc de medicină. Ediţia manuscriselor româneşti BAR nr. 933 şi 4841*. Studiu filologic, studiu lingvistic, ediţie, glosar şi indice de Lia Brad Chisacof, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2017.

MD, I = *Meşteşugul doftoriei.* Tom I.

MD, II = *Meşteşugul doftoricesc*. Tom II.

MDA = *Micul dicţionar academic*, vol. I–II, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010.

Niţu 1996 = Georgeta Niţu, *Elemente ale florei spontane utilizate în gospodăria ţărănească din Oltenia*, în *Arhivele Olteniei*, 11, p. 151–166.

Panţu 1906 = Zach. C. Panţu, *Plantele cunoscute de poporul român. Vocabular botanic cuprinzând numirile române, franceze, germane şi ştiinţifice*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Minerva”.

Pascu 1916 = G. Pascu, *Sufixele româneşti*, Ediţiunea Academiei Române, Bucureşti, Leipzig, Viena, Socec, Sfetea, Pavel Suru, Otto Harrassowith, Gerold.

Puşcariu 1925 = S. Puşcariu, *Derivarea cu sufixe de la tulpina pluralică*. *Del Homenaje a Menéndez Pidal*, Tomo III, Madrid, Imprinta de la Librería y Casa Editorial Hernando (S.A.) [extras].

Samarian 1938 = Pompei Gh. Samarian, *Medicina şi farmacia în trecutul românesc*, vol. I, 1382–1775, Călăraşi, Tipografia „Moderna”.

Scriban 1939/2013 = Augustin Scriban, *Dicţionarul limbii româneşti, etimologii, înţelesuri, exemple, citaţii, arhaisme, neologisme, provincialisme*.

BDD-A29395 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:37 UTC)

Ediție anastatică îngrijită şi prefațată de I. Oprişan, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 2013.
Simionescu [1973] = Ion Simionescu, *Flora României*, ed. IV, Bucureşti, Editura Albatros.
Skok 1971 = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Mirko Deanović, Ljudevit Jónké, Valentin Putanec (eds.), vol. I–IV, Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umijetnosti, Zagreb, 1971–1974.
Sorescu 2010 = Marin Sorescu, *La Lilieci* (I–III), ediție stabilită şi îngrijită de Sorina Sorescu, prefață de Ion Pop, tabel cronologic de Mihaela Constantinescu-Podocea, Bucureşti, Jurnalul Național.
Svane 1992 = Gunnar Svane, *Slavische Lehnwörter im Albanischen*. Acta Jutlandica LXVIII. Humanities Series 67, Aarhus University Press, Aarhus.
TDO = *Texte dialectale Oltenia* publicate sub redacția lui Boris Cazacu de Cornelia Cohuț, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Şuteu şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1967.
TDRG = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, II, Bucureşti, 1911.
TDRG^2 = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*. 2., überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1986, vol. II.
Tomici 1998 = Mile Tomici, *Dicționar sârb – român*, I, A–L, Savez Srba u Rumuniji, Timişoara.
Ursu 2006 = N.A. Ursu, ***Meşteşugul doftoriei**, primul tratat de medicină în limba română, tradus din greceşte de doctorul muntean Ştefan Vasile Episcopescu, între anii 1805 şi 1817*, în *Limba română* LV, 5–6, p. 403–417.

LE NOM DE PLANTE *GRAŞIȚĂ* (*PORTULACA OLERACEA*) DANS LE PREMIER TRAITÉ ROUMAIN DE MÉDICINE (*MEŞTEŞUGUL DOFTORIEI*)

RÉSUMÉ

La récente édition critique du manuscrit *Meşteşugul doftoriei* (L'art de la médicine), due à Lia Brad Chisacof, offre un important lexique de médicine et de botanique populaire. Parmi les noms de plantes guérisseuses on trouve *graşiță* « pourpier, porcelane ». L'article met en évidence la haute fréquence dans le texte du mot considéré rare de règle et son attestation antérieure de quelques décennies à celle qu'on trouve dans les dictionnaires. À côté d'autres éléments lexicaux présents dans le texte, ce terme est caractéristique pour l'aire de sud du daco-roumain. L'étymologie reste controversée : emprunt au serbe, dérivé en roumain ou forme contaminée.

Mots-clés : lexique roumain botanique, populaire et dialectal, texte ancien.

Institutul de Studii Sud-Est Europene
al Academiei Române, Bucureşti
Calea 13 Septembrie nr. 13

BDD-A29395 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:37 UTC)